

Solti
Aranykulcsos Füzetek
3.

Szentpéteri József – Mednyánszky Miklós

Tételhegyi barlangmesék

A növényzet hol elrejt, hol megmutatja az egykori lejáratok helyét, 2008. július 28.

Az egyik bejárat előterénél feltárt nagyméretű faragott kövek, 2009. augusztus 18.

Solti Aranykulcsos Füzetek
2014. évi 1. szám (SAF 3.)
Kiadja: Tételhegy Alapítvány
6000 Kecskemét, Váci köz 63/d
Honlap: www.castrumtetel.btk.mta.hu
Sorozatszerkesztő: Szentpéteri József
Szerkesztők: Petkes Zsolt és
Zsidai Zsuzsanna
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor elnök

Nyomdai előkészítés: Krónikás Bt.,
Biatorbágy
Nyomda: Mátyus Bt., Dabas
ISSN 2064-3349

Címlapkép: A tételhegyi
„barlangrendszer” egyik lejáratainak
helyét sárga elszíneződés jelzi,
2008. október 8.

Akik bent jártak a barlangban

Az elmúlt évek során számos értékes információt kaptam a solti és „títeli” lakosoktól; segítségükkel sok-sok elfeledett régészeti lelőhelyet kerestünk fel és azonosítottunk a Tételhegy környékén. Hálás vagyok érte, hogy bizalmukba fogadtak, és feltárták előttem barátaik, közeli s távoli rokonságuk apróbb-nagyobb titkait, családi emlékeit. Ezekből a beszélgetésekből egyértelműen kiderült számomra, hogy valójában minden érdeklő a helybelieket, ami a múltjukhoz köti őket, egyvalami azonban minden mást felülmúl a szóban forgó témák közül.

A 2005 óta rendszeresen ismétlődő terepszemlék feljegyzései, valamint az egy évvel később indított nyári ásatások naplójának a helyi lakosok információival sűrűn teleírt oldalai lapozgatása közben lassan, de biztosan megbizonyosodhattam arról, hogy *csakis* akkor tudom kiérdemelni a soltiak megbecsülését, ha a beszélgetéseink során felmerült rejtélyek közül legalább ennek az egynek a megoldását mielőbb leteszem az asztalra – és ez nem más, mint a tételhegyi „barlangok” állandóan emlegetett kérdésének a tisztázása. Éppen azért, hogy eleget tegyek ennek a jogos elvárásnak, a Solti Aranykulcsos Füzetek külön részében foglalom össze adatközlőim – bevallom, általam nem ritkán hitetlenkedve fogadott – elbeszélései alapján az erre vonatkozó ismereteinket. Hogy végül is ezeknek az állításoknak mennyi lehetett a valós alapja és mennyi a képzelet szüleménye, azt majd az elkövetkező évek régészeti feltárásai és természettudományos vizsgálatai minden bizonnyal eldöntik, ha csak már el nem döntötték Mednyánszky Miklós bányamérnök kollégám 2014 kora őszi végzett földradaros mérései. De addig is, amíg minderre végérvényesen fény nem derül, kívánom az Olvasóknak, hogy mindnyájan őrizzük meg *jó szívvvel* ezeket a szép tételhegyi barlangmeséket!

Budapest–Rákospalota, 2014. december 9.

Szentpéteri József

Kiadványunk az ÉMI Építésügyi Minőségellenőrző Innovációs Nonprofit Kft., a Get Work Trend Kft., valamint az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoportjának támogatásával jelent meg.

Visszaemlékezések

(Összeállította: Szentpéteri József)

Soós József, Solt város bírájának jelentése a tételhegyi földalatti járatról 1860. augusztus 5-én

A Magyar Tudományos Akadémia Philos, Törvény és Történettudományi Osztálya által országosra tervezett, de végül is csak Pest-Solt megyében megvalósult település-statisztikai felvétel során többek között a következőket jelentette ifj. Soós József, Solt város bírája 1860. augusztus 5-én:

„A városhoz nem messze fekvő Tétel hegyén több épületek, különösen egy kápolna forma rom hely látható. Ezen hegyet e század elején áskálták némely pénzre vágyó emberek, kik most is élő egyének előadása szerint egy föld alatti járást találtak, melynek alja erős kövekkel volt kirakva, de azokat e munkával foglalkozók kiszedvén, a járás beomlott, most csak a helye látszik, hogy micsoda épületek lehettek ott, a jelen korszakban erről senkinek nincs tudomása.”

Forrás: Pest-Solt megye 1860. évi település-statisztikai leírása. Közreadja: Horváth M. Ferenc és Szabó Attila. Pest Megyei Levéltár, Budapest, 2000. 269. oldal. (Pest Megye Múltjából 9.)

Németh András a barlang bejáratáról [A történet idején 7–8 éves; a lejegyzéskor 63 esztendő]

Testvérével, Németh Istvánnal együtt 1950/1951-ben kisgyerekként járt a barlangban. A bejáratot 120 × 120 centiméteresre becsüli. A befelé vezető járat az elejétől kezdve kanyargós volt, kb. 10–15 métert lehetett előre menni, görnyedve. A bejárat gondosan faragott falú. Az út elején szemétre emlékszik.

Adatközlő: Dr. Németh András, solti lakos, született 1943-ban.

Feljegyezte: Szentpéteri József.

Solt, 2006. augusztus 3.

Csász József az alagútról [A történet lejegyzésekor 61 esztendő]

Csász József 42 évig tanított, besegített Nagy Béla iskolaigazgató-helytörténész könyvei készítéséhez, a névtani részek összeállításában vett részt. Jelenleg nyugdíjas. Gyerekként bent volt, de csak a barlang/alagút/kazamata elejéig merészkedett (egy-két méterig). A társai beljebb mentek. A bejárat rókalyuk lehetett. Világítás nélkül (homályban) volt; arra nem emlékszik, hogy a járat ki volt-e falazva. Az 1960-as évek elején biztonsági okokból betemették.

Adatközlő: Csősz József, solti lakos, 1946-ban született.

Feljegyezte: Szentpéteri József.

Solt, 2006. június 29.

Alföldi László és felesége, Erzsike néni egy vasajtóról

[A történet lejegyzésekor 79, illetve 77 esztendősek]

A domb keleti szélének közepén levő völgnél (a földvár egyik bejáratánál) homokbányászás során előkerült egy vasajtó a löszös domboldal pereméből, amelyet beszállítottak az akkori tanácsháza udvarára. Sokáig ott volt, azután eltűnt. A közvetlen környék rókávárakban nagyon gazdag.

Adatközlők: Alföldi László solti lakos, született 1927-ben.

Alföldi Lászlóné solti lakos, született 1929-ben.

Feljegyezte: Szentpéteri József.

Solt, 2006. augusztus 14.

Fodor Józsefné, született D. Kiss Erzsébet családjá legendájáról

[A történet lejegyzésekor 70 éves, a kiegészítéskor 77 esztendősek]

Elmondom családom legendáját. Nagyapám a múlt század ötvenes éveiben, kislány koromban rám bízta a család történetét...

A birkatartás nemesi ranghoz volt kötve, csak ők tarthattak nyáját. A ranghoz járt, azért a pallosjog. A Tételhegyen tartották a falkát. Ősapám kutyája naponta eltűnt. Ő keresni kezdte a búvóhelyet. A puli elvezette egy barlangrendszerbe a kiskutyákhoz. Aranykincsre lelt, megtalálta a rómaiak elrejtett kincseit (Édesanyám halálos ágyán árulta el, hogy tudomása szerint egy cserépedény ezüstpénzt is talált). Nagyon gazdag ember lett, elköltözött innét távolabbra. 99 majort vásárolt, azért nem százat, mert csak a királynak lehetett száz...

Adatközlő: Fodor Józsefné D. Kiss Erzsébet solti lakos, született 1937-ben.

Kivonatolta: Szentpéteri József.

Solt, 2007. március 14. és 2013. október 14.

Teljes terjedelemben megjelent: Solti Aranykulcsos Füzetek 1 (2013) p. 14.

Alföldi Mária édesapja barlangbeli tapasztalatairól

[A történet lejegyzésekor 70 esztendősek]

Nem az azóta már lebontott otthonuknál, a Tételhegyen az 1950-es évek végén felépített, majd a hatvanas évtized közepén lebontott Szalontai-tanyánál volt a barlang bejárata, hanem annál a lejtőnél, amit a többiek is megmutattak („a rézsűnél”). Édesapja elbeszéléséből tudja, hogy az apja és két másik férfi kötélén leereszkedett: olyan nagy te-

rem van bent, hogy három megrakott szénásszekér megfordulhatna benne; koponyákat is találtak lent, melyek közül hármát fölhoztak, „amolyan tatárszerűek” voltak. Edényekről is tett említést. Vasajtról is tudott, amelyet kibontottak, de nem volt mögötte semmi. Emlékei szerint az 1960-as évek elején pécsi bányászok kibontották a barlangot a rézsűnél, és az iskoláig el tudtak menni.

Adatközlő: Szalontai Istvánné (ma Volter Mihályné), Alföldi Mária, solti lakos, született 1937-ben.

Feljegyezte: Varga Csaba.

Solt–Tételhegy, 2007. július 30.

Madaras László a járat irányáról

[A történet idején 12 éves; a lejegyzéskor 68 esztendő]

1951/1952 körül járt bent a barlangban, ekkor 12 éves volt. Az akkori, kb. 150 cm magas teremével állva ment be, majd jobbra fordult kb. 4 méternél, ahol be volt omolva a járat. A fal minőségére nem emlékszik.

Adatközlő: Madaras László solti lakos, született 1940-ben.

Feljegyezte: Szentpéteri József.

Solt, 2008. július 15.

Nagy Dávid, aki beszántotta az alagút bejáratát

[A történet idején 27 éves; a lejegyzéskor 72 esztendő]

1961–1962-ben dolgozott az itteni termelőszövetkezetben; ő volt az, aki beszántotta a „barlang” bejáratát a domboldalon. Apja mesélte, hogy ez nem rókalyuk, hanem alagútbejárat volt, és bár maga is járt benne, azonban a beomlott bejárat mögötti sötétség miatt visszafordult. Azt is az apja mondta, hogy a nagyerdő végénél (a Tételalja település) utolsó házcsoportjánál szintén volt egy alagútbejárat, Nagy Pista bácsi házában, (ahol azt) pincének használták.

Adatközlő: Nagy Dávid solti lakos, 1934-ben született.

Feljegyezte: Szentpéteri József.

Solt, 2008. szeptember 18.

Tarr János a barlang bejáratának beomlásáról

[A történet idején 34 éves; a lejegyzéskor 71 esztendő]

1970 januárjában jött a termelőszövetkezetbe dolgozni. 1971/1973 lehetett, amikor homokot akartak innen a Tételhegyről vinni, és beszakadt (a talaj) egy tolólappal felszerelt lánctalpas munkagép alatt, és ráfolyt a sok föld. A barlangbejárat beomlott. A boltív földből volt; egy pár méteres távolságig mentek be.

Adatközlő: Tarr János solti lakos, 1937-ben született.

Feljegyezte: Szentpéteri József.

Solt, 2008. szeptember 23.

Fodor Józsefné, sz. D. Kiss Erzsébet az iskola melletti bejáratról

[A történet lejegyzésekor 73 esztendő]

Az iskola mellett is volt a barlangnak bejárata, rókalyuk mutatja a helyét (a domb keleti peremén, a rézsűben, ÉNy-ra az iskolától). Állatokat tereltek bele, még kút is volt benne.

Adatközlő: Fodor Józsefné, sz. D. Kiss Erzsébet, született 1937-ben.

Feljegyezte: Szentpéteri József.

Solt, 2009. augusztus 25.

Priger Zsolt emlékei dédapja, Koszorús Pál rejtekhelyéről

[A történet lejegyzésekor 34 esztendő]

Priger Zsolt az édesapjától, Priger Lajostól hallotta, hogy (anyai) dédapja, Koszorús Pál 1919 nyarán benn lakott a „barlangban”, amikor Szamuelyék elől el kellett rejtőzködni a Tanácsköztársaság idején. A felesége látta el élelemmel. A domboldali bejáraton mentek be, de az iskola felől is volt bejárat. Csak hajolva lehetett benne közlekedni, az iskoláig volt erre lehetőség, de a domb közepén csak hason lehetett átszúzni. Gabonátároló hombárok vannak az alagút padlójába ásva. Oldalelágazást nem találtak (teremről nincs tudomásuk). Fáklyanyomokról tett említést; valamint „1848-as” falfirkákról. Az onnan származó tárgyak között volt egy bronz tű, amelynek az egyik vége föl volt tekerve, mint a malac farka, a hossza 50–60 cm lehetett.

Adatközlő: Priger Zsolt solti lakos, született 1975-ben.

Feljegyezte: Szentpéteri József

Solt, 2009. augusztus 27.

Varga Csaba a tételhegyi barlang egyik bejáratáról

[A történet lejegyzésekor 39 esztendő]

Varga Csaba az egykor a Tételhegyen élő Koletár családdal kapcsolatban említette, hogy Koletár Margit óvodai dadus egyszer azt mondta neki, hogy valamelyik tanya kútjából is volt lejárát az alagútba.

Adatközlő: Varga Csaba tételhegyi lakos, született 1970-ben.

Feljegyezte: Szentpéteri József.

Solt, 2009. augusztus 27.

Koletár József a barlang méreteiről

[A történet idején 12–13 éves; a lejegyzéskor 55 esztendő]

1966–1967-ben többször is (4–5 alkalommal) járt a barlangban. A bejáratot ott mutatta meg, ahol a többiek, a domb rézsűjében. A domb oldalán ment be hason mászva 20 métert egyenesen előre, azután szép lassan teljesen föl lehetett állni. Ezután kb. 10 métert lehetett tovább menni, utána vége volt az alagútnak. Rókalyukak voltak mindenütt. Elemlámpával (lapos elemmel) világított. A járat hossza kb. 40–50 m, mindig vízszintesen. A bejáratától kezdve a falnak csak saját anyaga volt: lösz. Kopogtatta mindenütt, de nem mehetett tovább, egyenes volt a járat vége, nem beomlott. Balra, jobbra nem lehetett menni. Az alagút szélessége minimum 150 cm, egyszerre 3–4 gyerek is lehetett benne. A barlang bejáratán mindig befolyt a víz esőzéskor. A bejáraton becslése szerint 2–3 m vastag föld lehet jelenleg. Valamikor szőlő volt körülötte. Emlékezete szerint Németh Mihály volt az, aki kombájnnal vagy traktorral beleesett a barlang bejáratába.

Adatközlő: Koletár József solti lakos, született 1954-ben.

Feljegyezte: Szentpéteri József

Solt, 2009. szeptember 8.

Fatalin Gábor az alagút két bejáratáról

[A történet idején 10 éves; a lejegyzéskor 67 esztendő]

Az iskolánál volt az alagút egyik bejárata. A másik bejáratot 1952-ben fedezte föl, amikor egy rókalyukat talált. A vízmosást megtalálta a róka. A járat a domb (mai nevén a Templomdomb) felé vezetett. Négyen voltak benne egyszerre, a legrosszabb kölykök, egymás után mentek; négykézláb lehetett 4–5 métert haladni előre, utána még ugyanannyit (állva). Újságpapírral tüzelve világítottak, a füst zavarta ki őket. Összesen úgy 8–10 méterre érték el az alagút végét. A (solti) szőlőhegyen látottakhoz hasonlóan volt kivájva, kifaragva: lejtve mentek be, a fal nem volt kővel kirakva.

Adatközlő: Fatalin Gábor solti lakos, 1942-ben született.

Feljegyezte: Szentpéteri József

Solt, 2009. szeptember 9.

Koletár István tételhegyi emlékei

[A történet idején 13–14 éves; a lejegyzéskor 60 esztendő]

A barlangnak egy bejáratáról tud a többiek által ismert helyen, a domboldalon. Egyetlen egyszer volt benne, 1962/1963-ban lehetett, nyár elején. A bejárat kb. 130 cm széles, 60 cm magas (lapos üreg) volt: hason mentek be. Voltak benne táblák, érdekes írás volt (rajtuk) cifra, kidíszített betűkkel, hasonló a temetőekben levő fejfákhoz. Ezek a táblák inkább fához hasonlítottak, össze-vissza repedezettek, töredezetek, nem kőből voltak.

Vastagságuk 5–6 cm, lehet, hogy tíz is volt ezekből a táblákból, benne voltak a homokban, szinte karcolta a karjukat, halványan (lehetett olvasni őket). Ezek a bejáratától 4–5–6 méterre lehettek a jobb oldali részen. Ő nem ment tovább 4–5 méternél. Gyufával vagy zseblámpával világítottak, egyszerre ketten voltak: az egyik bement, majd kijött, (mivel) egyenként lehetett (csak) becsúszni. Ő nem egyenesedett föl, térden lehetett (mozogni). A járat eleje nem volt kirakva kővel. Nem volt vizes, kicsit párasabb (ott) a levegő. A belső rész nem szűkült le (kb. 130 cm széles), a kúpossága, magassága kissé növekedhetett (befelé). Az alja puhább, lazább volt; lehet, hogy mélyebb volt a bejárat.

Adatközlő: Koletár István solti lakos, 1949-ben született.

Feljegyezte: Szentpéteri József.

Solt, 2009. szeptember 9.

Áríz Lajos a tételhegyi barlang egyik bejáratáról

[A történet idején 13 éves; a lejegyzéskor 44, a kiegészítéskor 49 esztendő]

Áríz Lajos feleségével és két kislányával gyakorta fölkereste az ásatások helyszínét. Az egyik ilyen alkalommal a domb keleti peremén levő juhakol közelében, attól északi irányban megmutatta azt a területet, ahol egy a Tételhegy oldalába vezető bejáratra emlékszik.

Emlékei szerint 1977–1978 körül a termelőszövetkezet homokot bányászott itt, amikor előkerült egy bejárat. Be lehetett mászni, kb. 120 cm volt a nyílás szélessége. Maga a járat egyenes volt (nem kanyarodott el), és úgy 4–5 méterig lehetett belátni, beljebb már be volt omolva. Akkor egymás közt úgy mondták a gyerekek, hogy felfedezték „a vár alagútját”, de mai ésszel azt is lehetségesnek tartja, hogy csupán egy pincelejáratra bukkantak. A veszély elhárítása érdekében a föld alatti üreget végül is tolólapal elegendygették; most több méter vastag föld lehet rajta.

Adatközlő: Áríz Lajos solti lakos, 1965-ben született.

Feljegyezte: Szentpéteri József.

Solt, 2009. szeptember 17. (kiegészítve 2014. május 29-én)

Faragó Gábor az öccse kalandjairól a barlangban

[A történet idején 12–13 éves; a lejegyzéskor 68, a kiegészítéskor 73 esztendő]

Elmondása szerint ő maga nem volt bent, hanem az azóta elhunyt öccse (Faragó András, aki 1943-ban született). A barlangkaland úgy 1953–1954-ben történt, amikor 4–5. osztályosak lehettek. Az öccse szerint a bejárat nagyobb volt, mint egy rókalyuk, kb. egy méter magas, gömbölyű, kerek a teteje és az oldala ívelt, az alja lapos, és nem volt kikövezeve. Volt benne egy peremes kút, rajta vasráccsal. Nem tudni, meddig mentek be. Átbújtak hason a bejáraton, utána magasán (felegyenesedve) mehettek.

Adatközlő: Faragó Gábor solti lakos, 1941-ben született.

Feljegyezte: Szentpéteri József.

Solt, 2009. szeptember 18. és 2014. szeptember 20.

Benda István a tételhegyi bejárat helyéről

[A történet idején 10 éves; a lejegyzéskor 59, a kiegészítéskor 60 esztendőös]

Első találkozásunk alkalmával a fiával, Benda Kálmánnal együtt látogatta meg az ásatást; ekkor elmesélte, hogy emlékei szerint hol volt az általa ismert bejárat a Tételhegy északi rézsűjén. Figyelemre méltó volt, hogy a domboldalon mintegy 10-15 méterrel feljebb mutatta meg ezt a helyet a többiek által egyöntetűen lejjebb meghatározotthoz képest. Egy évvel később, az alábbiakkal egészítette ki a helyszínen elhangzottakat:

Kisgyermek korában (kb. tízéves lehetett), amikor a barátaival együtt bement a barlangba. Olyan 10 m hosszúságú volt a folyosó, de a vége már be volt omolva. Emlékei szerint egészen kicsi volt a bejárat; lehet, hogy a csapadékvíz mosta be, de beljebb már fel lehetett állni. Becsúsztak a szűk bejáraton, és akkor észlelték, hogy akik előttük (korábban) jártak bent, felírták a falra a nevüket. A fal löszös anyagú volt, de volt benne terméskő is. A folyosó alja is löszös volt, nem volt kirakva kővel. Zseblámpával mentek be, azzal világítottak. Csak egyenes irányban tudtak menni a beszakadásig, elágazással nem találkoztak.

Adatközlő: Benda István solti lakos, 1954-ben született.

Feljegyezte: Szentpéteri József

Solt, 2013. augusztus 8. és 2014. szeptember 11.

Ördög Antalné Dudás Márta a tételhegyi alagútról

[A történet idején 10 éves; a lejegyzéskor 67 esztendőös]

1956. szeptember végén (vagy október elején) gyönyörű idő volt, belterületi iskolások (7–8. osztályosok) jártak ott. Velük együtt mentek az alagútba, (ami) előzőleg el volt zárva, de akkor nyitva volt. Mindenkinek titokzatos, szűk volt a nyílás; (őt) mint apró kis duci gyereket féltették, hogy beszorul. Úgy kellett bemásznia, kicsit félt, kicsit izgult, viharlámpával világítottak. Írások, rajzok voltak a falon (a nagyok mondták). 1957 márciusában ott tüzeltek a gyerekek (nagyobbacska), még rendőrségi ügy is volt belőle. Robbanás történt, akkor bezárták a bejáratot. Hatalmas kövek voltak a bejáratnál.

Adatközlő: Ördög Antalné Dudás Márta, 1946-ban született.

Feljegyezte: Fodor Józsefné, D. Kiss Erzsébet.

Solt, 2013. szeptember 2.

Bajnok István visszaemlékezése az egykori tanyájukról

[A történet idején kb. 10 éves; a lejegyzéskor 59 esztendőös]

Mettől meddig laktak a Bajnok-tanyában?

Amire én emlékszem, nem lakott kint a család. Tavasztól őszig a nagyapám volt kint szőlőt művelni, én a nyári szünidőket töltöttem kint.

*Alföldi László és felesége, Erzsike néni,
2006. augusztus 15.*

Benda István, 2013. augusztus 8.

*Áríz Lajos családjával és ifj. Fazekas László,
2006. augusztus 4.*

Csősz József, 2007. június 29.

Fatalin Gábor, 2009. szeptember 9.

Faragó Gábor, 2014. szeptember 20.

*Fodor Józsefné, Erzsike néni,
2009. augusztus 25.*

*Szabó István és Koletár István,
2009. szeptember 9.*

Koletár József, 2009. szeptember 8.

Madaras László, 2013. augusztus 8.

*Priger Zsolt,
2009. szeptember 27.*

*Varga Csaba,
2009. szeptember 9.*

Gépi munka, 2009. augusztus 18.

Feltárul a bejárat, 2009. augusztus 18.

A föld alatti folyosó bejárata, 2009. augusztus 18.

Kő kövön, régész kváderen, 2009. szeptember 10. Harkai István felvétele

*Mednyánszky Miklós
és Schlammer Zsuzsanna
2014. szeptember 20.*

*Mednyánszky Miklós,
2014. augusztus 30.*

Schlammer Zsuzsanna és Mednyánszky Miklós, 2014. szeptember 20.

A felfedezők csapata, 2014. augusztus 30.

(balról jobbra: dr. Vági Béla, Németné László Jolán, Mednyánszky Miklós, dr. Vági Eszter, dr. Páder Katalin, Német Béla)

Földradaros mérési helyek az egykori Bajnok-tanya mellett

A Mednyánszky-barlangrendszer eddig azonosított részei

Mikor épült a tanya?

Nincs erről pontos információm, tudomásom szerint már a dédnagyapám tulajdonában volt.

Mikor bontották le tudomása szerint?

Valamikor az 1960-as években, az 1966-os légi fényképen már csak az alapjai látszanak.

Tapasztaltak-e valamikor bármi jelet a 2009-ben felfedezett bejáratral kapcsolatban?

Akkor egy rókalyuk volt a helyén, a mezőgazdasági művelés megkerülte, egy függőleges, ellipszoid alakú volt a kihagyott rész. Később betöltötték földdel, és egységesen művelték a termelőszövetkezeti időkben. Édesapám elmondása alapján tudom, hogy amikor még mi műveltük a földet, szántás közben leszakadt a föld a lovak alatt, és így találták meg a bejáratot. Ő járt is bent, az eleje kúszható volt, később állva lehetett menni, a végén pedig egy rakott szénásszekér is meg tudott benne fordulni. A homokbányának használt részig tartott, majdnem a régi iskoláig. Fáklya által okozott füstös nyomokról és falba karcolt feliratokról is beszélt. Ők a föld alatt viharlámpával világítottak.

Volt-e tudomása szerint a partfalba irányuló másik bejárat, pince a tanya felől?

Az előadáson bemutatott fényképen látható bevágásnak a sarkában volt egy másik rókalyuk.

A volt tanyájuk területén talált faragott kövekhez hasonlók előkerültek korábban is?

Nincs róla tudomásom.

Ha lennének emlékei úgy általában a tételhegyi barlangokra vonatkozóan...

Az elmondások alapján [a rokonaim] tudták, hogy a régi település itt volt templommal és a temetővel, illetve várról is beszéltek. A tatárok elől a lakosság a barlangokba menekült, később a mocsárba, ahol a jelenlegi település van. Hallottam egy olyan történetet is tőlük, hogy a hegy alatt egy réteg kő van, és erre hordták rá a földet, tehát mesterséges eredetű, így központja a többi őrhalomnak. A tanyaudvaron volt egy ásott kút, amit állítólag egy a hegyből eredő forrás táplált. Nyáron is nagyon hideg vize volt.

Adatközlő: Bajnok István solti lakos, 1955-ben született.

A levélinterjú kérdéseit Szentpéteri József fogalmazta.

Solt, 2014. november 27.

Földradar pihenőben

Amit az elbeszélésekből régészeti szempontból lesűrhetünk

Ifj. Soós József solti bírónak elsőként idézett (1860. augusztus 5-én kelt) jelentése szerint „A városhoz nem messze fekvő Tétel ... hegyet e század [vagyis az 1800-as évek – Sz. J.] elején áskálták némely pénzre vágyó emberek, kik most is élő egyének előadása szerint egy föld alatti járást találtak, melynek alja erős kövekkel volt kirakva, de azokat e munkával foglalkozók kiszedvén, a járás beomlott, most csak a helye látszik...” A Tételhegyi „barlangokról” immár több mint két évszázada van hiteles személytől származó híradásunk.

Az alábbiakban most csak azokra a régészetileg is értékelhető tárgyakra vagy feltehetőleg máig olvasható graffittikre hívom föl a figyelmet, melyek adatközlőink emlékfoszlányaiban bukkantak fel az elmúlt években készült interjúk során – a „természetes üreg” vagy „mesterséges barlang” kérdésnek az eldöntésére majd a geofizikai mérések ismertetésénél térünk vissza. Hogy aztán a jelenkor hitetlenkedő régésze milyen következtetéseket tud levonni a Tételhegyre vonatkozó városi legendákból, milyen bizonyítékokat tud kiemelni a sokszor fél évszázadnál is régebben történt barlanglátogatások elbeszéléseiből, az bizony nem sok konkrétummal kecsegtet. Vannak azonban olyan jelek, melyeknek lehetnek régészeti vonatkozásai, ha nem is tudjuk pontosan, mely történeti korszak emlékeiről lehet szó!

Németh András szerint a bejárat gondosan *faragott falú* volt. Alföldi László és felesége egy *vasajtóról* beszélt, amely sokáig megvolt, azután elkallódott. Fodor Józsefné, Erzsike néni mesés családi legendát idézett, amelyben egy pulikutya *aranykincsre* lelt, egy *cserépedény ezüstpénz* is előkerült; majd utalt rá, hogy *kút* is volt a barlangban. Alföldi Mária édesapja tapasztalatai között említette, hogy *koponyákat* találtak lent, melyek közül hármat fölhoztak, és *edényekről* tett említést. Priger Zsolt dédapja rejtékhelyéről hallotta, hogy *gabonataróló* *hombárok* vannak az alagút padlójába ásva; fáklyanyomokról, valamint 1848-as *falfirkákról* tett említést; a barlangból származó tárgyak között emlékezetes egy *bronz tű*, amelynek a hossza 50–60 cm lehetett, az egyik vége föl volt tekerve, mint a malac farka (mintha egy tekercselt végű bronzkori ruhadísz leírását olvasnánk). Koletár István emlékei szerint fához hasonlóan repedezett *táblákat* találtak lenn, melyeken érdekes írás volt, cifra, díszes betűkkel. Faragó Gábor az öccse kalandjaira úgy emlékezett, hogy a barlangban egy peremes *kút* található, rajta vasráccsal. Benda István elmesélte, hogy akik előttük korábban ott jártak, felírták a falra a nevüket. Ördög Antalné szerint írások, rajzok voltak a falon. Bajnok István fáklya által okozott füstös nyomokról és falba karcolt feliratokról beszélt.

Hogy mivel fogunk találkozni a bányászati módszerekkel tervezett ásatások során, arra egy próbafeltárás szolgál némi adalékkal. 2009. augusztus 18-án egy munkagép segítségével megvizsgáltuk az egykori Bajnok-tanya helyét, leginkább a domboldal rézsűjében megbúvó rókavár területére koncentrálván. Rövid időn belül egy befelé vezető szabályos, emberméretű nyílás került napvilágra, amely a világosbarna löszös talajban azonnal szembeötlött sötét színű, kevert anyagú betöltésével. A bejárat környékén mészkőből durván faragott kváderek utaltak egy közelben elbontott építményre. Az objektum dokumentálása után a nyílást biztonsági okokból még aznap gondosan betemettük, melyet a természet hamarosan dús növényi takaróval fedett el. Ekkor még megoldatlan maradt az a kérdés, hogy pincelejárót, vagy esetleg egy hosszabb földalatti folyosó bejáratát talál-tuk-e meg. A válaszra már csak egy fél évtizedet kellett várunk.

A Tételhegyen végzett földradaros vizsgálatokról

A vizsgálat célja a helyiek elbeszéléseiben több ízben említett „barlangok”, pincék létének bizonyítása, azok feltárása, illetve elhelyezkedésük megállapítása volt. 2014. augusztus 30-án, majd szeptember 20-án helyszíni földradaros méréseket hajtottunk végre a rendelkezésre álló szóbeli közlések és légi felvételek alapján a kutatásvezető által kijelölt szelvényeken.

A Tételhegy geológiai jellemzése

A korábbi vizsgálatok szerint előjáróban rögzíthetjük, hogy a Tételhegy hordalékkúp háttérű eróziós maradványhegy, melyre a hazánkban sokféle elterjedt, eolikus eredetű lösz-képződmény rakódott.¹ Lösznek az egyenletes szemnagyságú, szélfúttá porból lerakódott üledékes talajt nevezzük. A szél esetenként igen messzire, akár több ezer kilométerre is elszállítja ezt a porszerű anyagot, melynek huzamosabb időn keresztül ismétlődő lerakódása idővel vastag réteget képez. A lerakódásmentes időszakokban az egyre magasodó összleten a növények időről-időre megtelepednek, gyökerekkel át- és átszövik azt, majd elhalnak. Az elhalt gyökerek mentén függőleges, csőszerű üreghálózat alakul ki, minek következtében a lösz üregei nagyobb térfogatot tesznek ki, mint a szemcsék – az ilyen talajt, kőzetet makroporozusnak nevezzük. A csővecskében kalcit rakódik le, mely megtölti azokat, és ezzel állékonyságot ad a lösznek. Így az száraz állapotban akár 15–30 méter magas függőleges falban is megáll. Átázás következtében a lösz azonban nemcsak a kohézióját veszíti el, hanem a víz a cementálást adó mészsanyagot is feloldja, megszüntetve ezzel a kötést. Az átázás igen könnyen bekövetkezik, mivel a víz a függőleges csővecskéken át gyorsan le tud jutni a mélyebb részekbe. A mélyebbre mosott kalcit a víz elpárolgásával újra kiválik, néha mogyoró nagyságú vagy még nagyobb konkréciókká (csomókká) alakul, melyeket „löszbabáknak” nevezzük. Az átázott talaj bármilyen kismértékű erőhatásra, de nem ritkán a saját önsúlyánál fogva is megroskad, ami súlyos károkat okozhat. Jól ismert a balatonfűzfői vasútvonal 1910-es évekbeli elöntése, a dunajvárosi magas part omlása vagy napjainkban Kulcs település és a Solttal szomszédos Dunaföldvár löszmagaslatainak leomlása.

Kutatásaink során a Tételhegy keleti peremén az alábbi három jellegzetes lösz-képződménnyel találkoztunk: 1) függőlegesen megálló löszfallal, 2) a suvadásból eredő rézsűfeltöltődéssel, illetve 3) legalább egy esetben megfigyelhető löszkúttal.

A helyiek elbeszélései és a rendelkezésre álló fotódokumentációk

A visszaemlékezők gyerekkorukban jártak a Tételhegy üregeiben, vagy abból a korból említettek ismerősöket. A gyermekek emlékezőtehetsége legtöbb esetben kiváló, gondot csak az őket körülvevő világ, tárgyi környezet fizikai méreteinek a felidézése okoz. 10–16 éves gyerekek a saját testükhöz viszonyítható tárgyak, objektumok nagyságát jól meg

1 Nagy Balázs – Horváth Erzsébet – Bradák Balázs – Ruskiczay-Rüdiger Zsófia: A Tétel-halom kialakulása, belső szerkezete és domborzata. In: Somogyvári–Szentpéteri–Székely 2014, pp. 23–32.

tudják becsülni, de az annál nagyobb méreteket már nem. Jó példa erre, hogy a víz-szaemlékezésekben a tételhegyi barlang bejárata 120–150 cm szélességűnek és kúszható magasságúnak (60–80 cm) kerül leírásra. Ebben ugyanúgy egységesek az elbeszélések, mint abban, hogy a járat egy idő után kiszélesedik, és felállva már járható. Ezzel szemben a barlang hossza a visszaemlékezők szerint 10 és 50 méter között változik. Ez a nagy különbség az említett, gyerekkori becslési nehézségekre vezethető vissza – s nem szabad elfelejtenünk arról a tényről sem, hogy a földalatti világban az ember sokkal nehezebben tájékozódik és becsüli meg a távolságot, mint a felszínen járva.

A fentiek fényében szükséges megvizsgálni a rendelkezésre álló fényképfelvételeket. Több 1950-től 2003-ig terjedő időszakban készült felszíni fotón és légi felvételen a helyi lakosok által „barlangjáratnak” jelzett helyen (azaz a művelés alatt álló északkeleti lejtő alsó részén) inhomogenitásra utaló határozottan anomália figyelhető meg. Ezek közül főként az olyan felvétel ad jó bizonyítékot, mely a vegetációs időszakon kívüli időpontban készült. Ilyen például a 2005 februárjában a felszínről északi irányból készített felvétel, de ez az anomália jól felismerhető a 2003-ban készült légi felvételen is.

Az 1954-ben a növényzet vegetációs időszakában készült szintén jó felbontású felvételen a helyiek által említett helytől délkeleti irányban, a volt Bajnok-tanya közelében, közvetlenül a partfalszegély mellett határozottan kivehető egy fehér szabálytalan folt. Ez arra utal, hogy itt a növényzet nem fejlődött ki – azaz a talajban olyan inhomogenitás helyezkedett el, ami a növényzetben is megmutatkozott.

Az 1959 szeptemberében készült légi fényképen ugyanezen a helyen már egy jelentős méretű *horpa* figyelhető meg. Mélysége még nem olyan, hogy erősebb elváltozást okozna a felszínen, de kör alakú formája már jól kivehető. Az 1966. szeptemberi felvételen már tisztán kivehető és a mezőgazdasági művelés nyomvonalából látható, hogy ezt a területet a műveléssel kikerülték. Tehát ebben az időszakban a kürtő nyílása szabadon lehetett.

Ezeket a tényeket összevetve Alföldi Mária helyi lakos elbeszélésével, határozottan állítható, hogy ez az objektum volt az a bejárat, melyen édesapja és annak egyik barátja kötélén egykor leereszkedett a „barlangba”. A horpa a későbbi felvételeken már csak nagyon halványan figyelhető meg. Ez a tény egyezik azokkal a szóbeli közlésekkel, miszerint a barlang lejárata az 1960-as évek végén, 1970-es évek elején megszüntették. A rendelkezésre álló és elemzett előzmények alapján megállapítható, hogy ezen a helyen a löszformációk különleges típusa, egy *lőszkút*, valamint az azzal kapcsolatban lévő üreg egykori léte valószínűsíthető.

Lőszkút formáció kialakulása és jelenléte a Tételhegyen

A löszképződmények tetején kialakuló, jellemzően függőleges vagy közel függőleges kürtő alakú geológiai képződményt löszkutaknak nevezzük. Kialakulásuk oka elsődlegesen a felszínen mozgó víz, de mélyülésükben a löszösszletnek a víz által szállított szilárd részei is szerepet játszanak. Ez a folyamat hasonló ahhoz, ahogyan a karsztos kőzetekben az ún. „ördöglikak” kialakulnak. A korróziós mélyedésbe bejutó víz nemcsak önmagában mélyíti azt, hanem a magával sodort talajszemcsék is koptatják az üreg alját. Ezt fokozza a lösztömegben lévő konkrécio (lőszbabák) víz által keltett örvénylő, körbeforgó mozgása. A löszbabák a víz energiájának hatására önmaguk körül is forognak, és ez által

igen intenzív koptatóhatást fejtenek ki. Ezeknek a folyamatoknak a következtében rövid idő alatt – nem ritkán hetek alatt – jelentős méretű, többnyire kör keresztmetszetű, üst formájú mélyedés, majd kürtő alakul ki a lösztalaj felszínén vagy annak felszíne alatt. Amennyiben ez a folyamat a löszömeget fedő talaj, a termőföld alatt alakul ki, csak akkor lehet felfedezni, ha maga a termőföld is beszakad.

A megfigyelések szerint a fent leírt mélyítő hatás következtében a löszkutak talpa szélesebb, mint a felfelé irányuló kürtő; számos ilyen löszkút alján kifejezetten nagy méretű kiszélesedést (eróziós üstöt) találunk. A talpon a löszkút oldalfalából lehulló anyag gyűlik össze. A löszkút talpán a víz a legrövidebb utat megkeresve – s nem mellékesen a környezetéből további vizeket is magához vonzva – tekintélyes mélységű és átmérőjű függőleges kürtőt alakít ki. A löszkút alján a bekerülő víz horizontális vágatokat (vízmósásokat) váj, ezért a löszkutak jellemzője a legközelebbi partfallal összekötő vízszintes vagy közel vízszintes, jellemzően szűkülő, majd újra kiszélesedő járat. Amikor ez eléri a közeli partfalat, a kiömlő víz nyílást mos ki, mely gyakran „rókalyuk” alakot vesz föl.²

A rendelkezésre álló légi fotók és elbeszélések igazolják, hogy a Tételhegy ezen területén valóban egy löszkút kialakulásának lehettünk tanúi. Az 1954-es, 1959-es és 1966-os fényképeken jól látható a kialakulás folyamata. A korábbi felvételeken a horpa mélysége még nem olyan nagy, hogy erősebb elváltozást okozott volna a felszínen, de kör formájú alakja már jól kivehető. Ekkor még nem nyílt meg a felszínre a kürtő, és a mezőgazdasági művelés mikéntjéből az is feltételezhető, hogy a területet használóknak nem volt még tudomása annak létéről. De a visszaemlékezésekben olvashatunk „rókalyukak” meglétéről, amelyek valószínűleg már a fent említett kiömlő nyílások lehettek. Az 1966. szeptemberi felvételen a löszkút kürtője már határozottan kivehető, oldalfala árnyékot vet, de ami még fontosabb: a kürtő környékén történt mezőgazdasági művelés nyomából egyértelműen látható, hogy a szántással a kürtőt kikerülték, lejtőirányban mindkét oldalról hosszan elnyúló sávot hagytak el mellette. Ez azt bizonyítja, hogy ekkor a kürtő már a felszínen is megjelent. Azaz e két időpont között történhetett az a beszakadás, amelyről egy másik visszaemlékező tesz említést, és mely szerint munkagép alatt szakadt be a tételhegyi „barlang”.

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon miért nem jelentkezett a felszínen korábban a löszkút, illetve miért az 1960-as évek elején került csak elő, amikor az minden valószínűség szerint már korábban is létezett? Ennek oka valószínűleg az lehetett, hogy a felszín alatt beomlott és eltakart objektum feletti mezőgazdasági területen az intenzív, nehéz munkagépekkel, kombájnokkal történő művelés csak az 1950-es években kezdődött meg, és a talajtakaró termőföld rétegen ez által jelent meg akkora terhelés, ami a löszkút kürtőjének megnyílásához (szaknyelven: felszakadásához) vezetett.

A vizsgálathoz használt földradar működési elve

A radarmérés nagyfrekvenciás (25 MHz-től 1 GHzig terjedő) hullámok kibocsátásán és visszaverődésén alapul. Az eltérő fizikai tulajdonságokkal rendelkező anyagok (közé-

2 Érdemes megjegyezni, hogy a helyi lakosok közül Fatalin Gábor is említ egy rókalyukat, melyet vízmósás alakíthatott ki. Sajnos szavaiból nem lehet azonosítani, hogy ez a képződményt a Tétel-halom mely részén fedezte föl.

tek) határán a nagyfrekvenciás hullámok egyrészt visszaverődnek, másrészt elnyelődve folytatják útjukat a következő réteg irányába. A hullámok terjedésében beállt változást a radarkészülék anomáliaként jelzi, ami minden esetben a vizsgált közettömeg inhomogenitására utal. Inhomogenitás lehetséges az altalaj (a vizsgált közetösszlet) anyagának változása miatt, de lehet a felszín alatt húzódó idegen test, tárgy miatt is.

A földradar egy jelet kibocsátó adóantennából és a visszavert jelet felfogó vevőantennából, valamint a feldolgozást végző műszeres egységből áll. Az adó rövid idejű, ismétlődő elektromágneses impulzussorozatot bocsát ki a talaj irányába, miközben a talaj fölött mozog. A mai korszerű, a műszaki gyakorlatban jól használható földradarok kézzel mozgatható szerkocsin kerülnek elhelyezésre.

A helyszíni mérések leírása

A földradar mérésekre a Tételhegy észak-északkeleti oldalán 2014. augusztus 30-án és szeptember 20-án került sor. Az első alkalommal jelen volt a szerző, a projektvezető, valamint segítőként munkatársai (*dr. Páder Katalin, dr. Vági Béla, dr. Vági Eszter, valamint Német Béla és Németné László Jolán*). A második alkalommal a bányamérnök–régész kettős munkáját *Schlammer Zsuzsanna* földtudományi mérnök segítette. A mérések során az időjárás meleg, száraz és napos volt; zavaró körülmény nem lépett föl. Meg kell azonban jegyezni, hogy az első és a második mérés között eltelt időszakban igen sok csapadék hullott ezen a vidéken, emiatt például a Tételhegy keleti oldalán húzódó földút egy szakasza a belvíz miatt járhatatlanná vált; valamint a mezőgazdasági művelés alatt álló mérési helyeken a talaj közepesen nedvessé és erősen szabadalttá vált.

A Tételhegy barlangkutatói (szakszerűen szólva *üregkutatói*) célú vizsgálata már a legelső próbálkozások során eredményesnek bizonyult. Mind az öt – a helybeliek elbeszélései, valamint a légi felvételek alapján – kijelölt mérési helyen olyan, inhomogenitásra utaló anomáliákat jelzett a vizsgálat, melyek a föld alatt megbúvó, a halom fő tömegét alkotó lösz anyagától eltérő objektumokra utalnak.

A Tételhegy mezőgazdasági művelés alatt álló keleti peremén, pontosabban az északkeleti sarkán és a halom hosszan elhúzódó keleti szegélyén – az ország más vidékein is gyakori – emberi munkával kialakított üregek helyezkednek el. Az üregekhez különféle mendemondák, hagyományok kapcsolódnak.³ Legtöbbjük arról szól, hogy az egész hegy vagy egy jó része alá van pincézve, a járatok benyúlnak a volt Templomdombig, esetleg a domb teljes hosszában – az általunk vizsgált északkeleti mérési helytől a Tétel-halom déli végén álló egykori iskola helyéig – húzódnak.

A solti régióban ugyanakkor nagy hagyománya van a pincevájásnak. A település Duna felőli oldalán (a Szőlőhegyen, vagy másik nevén, a Meleghegyen) napjainkban is nagy számban léteznek borospincék, ezek Solt egyik idegenforgalmi látványosságát jelentik. A folyó túlsó partján, Dunaföldváron pincék tucatjai voltak egykor a Duna fölél emelkedő magasparton, sőt itt és a környező településeken még löszbe vajt barlangla-

3 Majd minden ember lakta tájon ismertek ilyen vagy ehhez hasonló mendemondák. Például a drégelypalánkiak állítják, hogy a településről a drégelyi várig húzódik alagút (a távolság 12 km), vagy a Tardona-patak völgyében fekvő Kazincbarcika délkeleti határában húzódó úgynevezett „Várdombtól” a Diósgyőri várig (a távolság 35 km, bár közte a Bükk-hegység mészkőtömbje fekszik).

kásokról is van tudomásunk. Az ember ugyanis mindig igyekezett kihasználni a természet kínálta lehetőséget, így a Tételhegy oldalán kialakult löszfalban is vágott magának tárolásra, esetleg rejtőzködésre alkalmas odút. Ez utóbbira a környéken a török időkben találunk több példát is, így a Tolna megyei Ozorán egész falvak menekültek a szőlődombokba vájt pincékbe a "hitetlenek" elől, így egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy a tételhegyi pincék akár erre a korra is visszavezethetők.

A vizsgálatok, a helyiek elbeszélései és a légi felvételek eredményeinek összevetésével nagy valószínűséggel rögzíthetjük, hogy a Tételhegy vizsgált területén legalább három, egymástól független pince illetve föld alatti járat húzódott. A három közül az *első üreg* a partfal oldalából nyíló pincejáraton volt megközelíthető (2. mérési hely), és a földradar mérések szerint irányvonala elhajlott déli irányban. Bejáratáról a mai vizsgálataink csak említést tesznek, arra nincs utalásunk, hogy jártak is volna a pincejáratban. Ez a bejárat a 2009. évi régészeti feltárások során azonosításra, majd azonnali visszatakarásra került.

A *második üreg* bejárata a helyiek elbeszélése és a földradar vizsgálatok szerint ettől kb. 35–50 méterre északnyugati irányban nyílt (1. és 5. mérési hely). Erről a „barlangról” maradt fenn a legtöbb emlék. Ezek szerint ennek a barlangnak a bejárata kúszható volt, és több tíz méteres hosszban húzódott a felszín alatt. A szűk bejárat után térfogata kitágult, falazata természetes anyag (lösz) volt. A földradar-mérések nagy valószínűséggel igazolták ezeket a visszaemlékezéseket.

A *harmadik üreg* (4. mérési hely) kürtöszerű löszkúttal nyílt a felszínre az elsőként említett pincejáratától déli irányban a művelés alatt álló területen. Az 1950-es évek elejéig azonban ez a lejárát nem volt ismert. Sem a légi felvételeken nem látható erre utaló jel, sem a szóbeli közlésekben nincs utalás arra, hogy ez előtt az időpont előtt használták, látták volna ezt a kürtőt. Ebből arra lehet következtetni, hogy ez a löszkút évtizedeken át a felszín alatt rejtőzött. A légi felvételek tanúsága szerint azután ez a löszkút több éven át nyitva volt, majd az 1960-as évek végén, 1970-es évek végén megszüntetésre került, a későbbi felvételeken ugyanis már nem látni a helyét.

Mindezek alapján teljes bizonyossággal feltételezhető, hogy a helyiek elbeszéléseiben ez a két utóbbi üreg („barlang”) szerepelt legtöbbször; a löszfalból szabályos pincebejáraton keresztül megközelíthető járatról a kiadványunk első részében megszólaló adatközlők nem szóltak. Ugyanakkor az elbeszélők visszaemlékezései nem különböztetik meg az egyes pincéket, de abban egységesek, hogy egyik pincének sem volt két kijárata – tehát megállapíthatjuk, hogy azok – legalábbis a tételhegyi városi legendák szerint egymással feltehetően nem voltak összeköttetésben. Bár ezt a lehetőséget semmiképpen nem lehet kizárni. Több visszaemlékezésből is arra lehet következtetni, hogy a „barlangok” már az 1950-es, 1960-as évek előtt is használatban voltak. Az 1848–1849-es szabadságharcot követő időkből említenek tárgyakat, feliratokat. Ezek alapján feltételezhető hogy az üregek, föld alatti járatok közül valamelyik már a 19. században is létezett.

Ki kell még térnünk egy ma még megoldatlan problémára: a 3. mérési hely esetében ugyanis a terepviszonyok és a felszín alatti vizek jelenléte miatt üreg vagy pince nem valószínűsíthető, ellenben itt egy olyan objektum rejtőzködhet a föld alatt, mely mégis emberi kéz alkotásának tartható (feltételezhetően valamilyen épület maradványa lehet).

Martonvásár, 2014. szeptember 21.

Ajánlott helytörténeti irodalom

Soós Árpád: Solt nagyközség története. Paks, 1929.

Nagy Béla: Adatok Solt község történetéhez. Solt, 1964.

Nagy Béla: Solt nagyközség monográfiája. Solt, 1990.

Szondi Miklós: Solt városa. Helytörténeti gyűjtemény, ismeretterjesztő könyv. Solt, 2007.

Szentpéteri József (az előszót írta és összeállította): Városi legendák a Tételhegyről.

Solti Aranykulcsos Füzetek 1 (2013). Szerk.: *Petkes Zsolt és Zsidai Zsuzsanna*

Szabados György és Zsidai Zsuzsanna (összeállította): Írott történeti források.

Solti Aranykulcsos Füzetek 2 (2013). Szerk.: *Petkes Zsolt és Zsidai Zsuzsanna*

Az eddigi tételhegyi tudományos kutatások összegzése

Somogyvári Ágnes – Szentpéteri József – Székely György (szerk.): Castrum Tetel Program (Solt–Tételhegy). Eredmények és perspektívák. Archaeologia Cumanica 3. Kecskemét, 2014, pp. 5–272.

A témakör megismeréséhez ajánlott útvonalak az interneten

<http://pinceveszely.uw.hu>; <http://barlanglakas.uw.hu>; <http://mednyanszky.uw.hu>

A témakörben ajánlott szakirodalom

Mednyánszky Miklós: Magyarországi barlanglakások. TERC Kiadó Kft., Budapest, 2009.

Számunk munkatársai

Szerzők:

Mednyánszky Miklós okleveles bánya- és geotechnikai mérnök, kulturális örökségvédelmi szakértő; Magyar Bányászati és Földtani Hivatal, Budapest

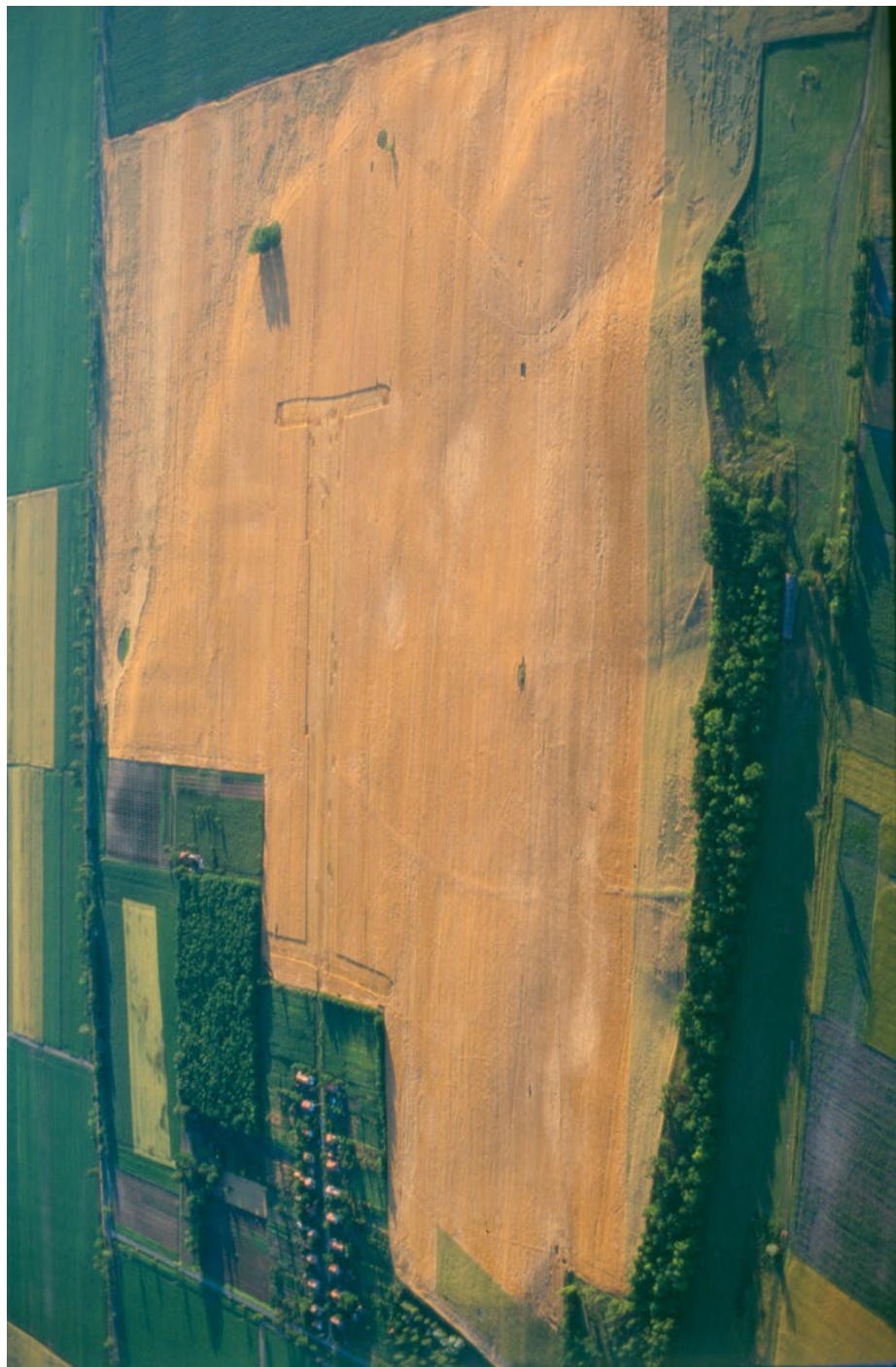
Szentpéteri József régész; MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest

Szerkesztők:

Petkes Zsolt régész, MTA BTK Magyar Östörténeti Témacsoport, Budapest

Zsidai Zsuzsanna történész, MTA BTK Magyar Östörténeti Témacsoport, Budapest

A külön nem jelzett fotók szerzője: Szentpéteri József

A Tételhegy keleti peremén meghúzódnó „barlangrendszer”. Otto Braasch légi felvétele, 1997. Pécsi Légtérészeti Téli, Pécs

*Otto Braasch 1997. évi légi felvételének részlete (fent pozitív, lent negatív).
Pécsi Légitöréskészeti Tárca, Pécs*

